

A KIÉGÉS TÁRSADALMA

BYUNG-CHUL HAN

A KIÉGÉS TÁRSADALMA

BYUNG-CHUL HAN

TYPOTEX

Die Übersetzung dieses Werkes wurde
von Goethe-Institut aus Mitteln
des Auswärtigen Amtes gefördert.

A kötet megjelenését a VFT. Zrt. támogatja.
www.vft.hu

A fordítás a következő kiadás alapján készült:

Byung-Chul Han: *Müdigkeitsgesellschaft.*

Burnoutgesellschaft. Hoch-Zeit.

Matthes & Seitz Berlin, 2016

© 2010 by MSB Matthes und Seitz Berlin

Verlagsgesellschaft mbH

Hungarian translation © Miklódy Dóra,

Simon-Szabó Ágnes (*Fenn-költ idő*), 2019

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2019

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 065 5

TARTALOM

A fáradt Prométheusz (*Előszó*) / 7

A neuronális erőszak / 9

Túl a fegyelmező társadalmon / 21

A mélyreható unalom / 28

Vita activa / 34

A látás pedagógiája / 43

A Bartleby-eset / 50

A fáradtság társadalma / 59

Függelék

A kiegészítés társadalma / 71

Fenn-költ idő

(*Ünnep az ünnepek nélküli korban*) / 95

A FÁRADT PROMÉTHEUSZ

Előszó

Prométheusz mítoszát korunk teljesítő alanyának lelki berendezkedése, az önmagával szembeni erőszak, a saját maga ellen hadakozás jeleneteként is fölfoghatjuk. A teljesítő alany, aki magát szabadnak gondolja, a valóságban meg van láncolva, akárcsak Prométheusz. A sas, mely újra meg újra kinövő máját marcangolja, az alteregója, akivel harcol. Innen nézve Prométheusz és a sas viszonya egy önmagára irányuló, önkizsákmányoló kapcsolat. A máskor érzéketlen máj fájdalma a kimerültségé. Így Prométheuszon – az önkizsákmányolás énjén – úrrá lesz egy végeláthatatlan fáradtság. Ő a megfáradt társadalom ősalakja.

Kafka *Prométheusz* című, rejtjelezett elbeszélésében érdekesen értelmezi újra a mítoszt: „Belefáradtak az istenek, belefáradtak a sasok,

fáradtan összezárult a seb.”¹ Kafka egy gyógyító fáradtságot lebegtet meg előttünk, egy olyan fáradtságot, amely nem feltépi a sebeket, hanem behegeszti azokat. *Fáradtan összezárult a seb.* Jelen esszé is a gyógyító fáradtság vizsgálatához irányít. Ez a fáradtság nem a gátlástalan fegyverkezésből, hanem az én barátságos leszereeléséből ered.

¹ Franz Kafka: *Az átváltozás.* In uő: *Válogatott elbeszélések.* Budapest, Európa, 2010. 241. Tandori Dezső ford.

A NEURONÁLIS ERŐSZAK

Minden kornak megvan a maga vezető betegsége. Így létezett például egykoron a baktériumok kora, ami azonban, legkésőbb az antibiotikumok feltalálásakor, véget ért. Annak ellenére, hogy tagadhatatlanul tartunk egy influenzajárványtól, ma mégsem a vírusok korában élünk. Hisz azt az immunológiai technikának köszönhetően már magunk mögött hagytuk. A kezdődő 21. századot patológiailag nem a baktériumok és nem is a vírusok, hanem a neuronok határozzák meg. Az idegi alapú betegségek, úgymint a depresszió, a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar (ADHD), a borderline személyiségzavar (BPD) vagy a burnout-szindróma (BS), alkotják a 21. század eleji patológia tájképét. Ezek nem megfertőzések, hanem összeomlások; nem az immunológiailag külsődleges *negativitása*, hanem a *pozitivitás* túltengése váltja ki őket. Így tehát megkerülnek

minden olyan technikát, amelyek az idegennel való megküzdésre hagyatkozhatnának.

Az elmúlt évszázad az immunológia kora volt. Egy olyan időszak, melyben elvégezték a kint és a bent, a barát és az ellenség vagy a saját és az idegen pontos különválasztását. A hidegháború is ezt az immunológiai sémát követte. Az immunológia múlt századi paradigmáját pedig cserében a hidegháború szótárának katonai szabályzata vezérelte. A támadás és a védekezés határozta meg az immunológiai cselekvést. Egy efféle immunológiai hajlam, ami a szűkebb biológián túlnyúlva ösztársadalmi szinten is hat, bizonyos mérvű vakságot hordoz: védekezünk minden ellen, ami külső. Az immunvédelem tárgya a kinti *Idegen* mint olyan. Talán nem is ellenséges, talán nem jelent semmiféle veszélyt, a *Másságát* alapul véve mégis kiiktatjuk.

Az utóbbi időkben mintha megsokasodtak volna a társadalom nyíltan immunológiai mintákra építő magyarázatai. Az immunológiai diskurzus időszerűségét mégsem kellene annak jeleként venni, hogy a ma társadalma minden korábbinál inkább az immunológia képére szerveződik. Az, hogy egy paradigma a reflexiók tárgyává válik, gyakran pont a hanyatlásának jele. Egy ideje már észrevétlenül zajlik a háttérben egy további paradigmaváltás. A hidegháború

vége épp egybeesett ennek a paradigmaváltásnak a beköszöntével.² A társadalom mindinkább olyan felállásban tűnik újólag elénk, ami az immunológia szervezeti és védekezési sémája alól egyformán kivonja magát: a *másság* és az *idegenszerűség* eltűnésével jellemezhető. A Másság az immunológia alapkategóriája. Minden immunreakció a Másságra adott egy-egy válasz. Manapság viszont a Másság helyébe a *Különbözőség* lépett, ami eközben nem vált ki immunreakciót. A posztimmunológiai, vagyis

² Érdekes kölcsönhatást találunk a társadalmi és a biológiai diskurzusok között. Még a tudományok sem mentesek olyan irányvételektől, melyek tudományon kívüli eredetűek. Így a hidegháború lezárultával az orvosi immunológiában is paradigmaváltás következett be. Az amerikai Polly Matzinger elvetette a korábbi évtizedek immunológiai sémáját. Az ő modellje szerint az immunrendszer nem az „én” és a „nem-én”, vagyis a saját és az idegen között tesz különbséget, hanem a „baráti” és a „veszélyes” mentén (lásd Friendly and dangerous signals: is the tissue in control?, *Nature Immunology*, 8/1., 2007, 11-13.). Az immunvédelem tárgya már nem az idegenszerűség vagy a Másság mint olyan. Csak azok az idegen behatólók kerülnek leküzdésre, amelyek destruktívan viselkednek a belső, „belföldi” térben. Ameddig az idegen e tekintetben nem vonja magára a figyelmet, addig az immunvédelem nem törődik vele. Matzingers elgondolásából levezetve a biológiai immunrendszer vendégszeretőbb, mint ezelőtt feltételeztük. Ugyanis a xenofóbia ismeretlen a számára. Innen nézve intelligensebb az emberi társadalmaknál. A xenofóbia egy betegesen felfokozott immunválasz, amely saját fejlődésünket károsítja.

posztmodern különbség senkit sem betegít meg. Immunológiailag szólva: az *Ugyanazt* képviseli.³ A különbségből mintegy hiányzik az idegenszerűség tüskéje, ami heves immunreakciót válthatna ki. Az idegenszerűség is a fogyasztás egyik formájává szelődül. Az idegen utat nyit az egzotikumra, a turista pedig beutazza. A turista - vagyis a fogyasztó - immár nem *immunológiai alany*.

Így Roberto Esposito is egy téves előfeltevéssel alapozza meg saját *immunitas*-elméletét, amikor megállapítja:

„Vegyük az utóbbi évek bármely napilapját, a főcímek, akár ugyanazon oldalon, egymással össze nem függő hírekről számolnak be. Mi a közös e jelenetekben: egy új járvány kitörése ellen harcolnak, szembeszállnak egy emberi jogok megsértésével vádolt külföldi államfő kiadatására irányuló kérelemmel, megerősítik az illegális bevándorlást megakadályozó védvonalakat és fellépnek a legújabb számítógépes vírus elterjedése ellen? Semmi, mindaddig, míg azokat a saját - egymás-

³ Heidegger gondolkodásmódja is magán viseli az immunológia bélyegét. Így határozottan elveti az Azonosat, és az Ugyanazt állítja szembe vele. Az Azonossal ellentétben az Ugyanaz rendelkezik azzal a bensővel, ami minden immunreakció alapja.

tól elzárt - rovatukban olvassuk: orvostudomány, jog, társadalompolitika és számítástechnika. De máris másként látjuk a dolgokat, amint egy olyan értelmezési mezővel fedjük őket, melynek épp abban rejlik a sajátossága, hogy átlósan metszse az elkülönülő diskurzusokat, és közös síkra hozza azokat. Ahogy az e kötet címéből is kiderül, ezt az »immunizálás« kategóriájába sorolom. (...) A fent említett események, eltekintve lexikális eltéréseiktől, mind egy kockázatra adott védekező reakciót hívnak elő.”⁴

Az Esposito által említett események egyike sem utal arra, hogy egy immunológiai korszak közepén járunk. Manapság már az úgynevezett „bevándorló” sem immunológiailag *Más*, vagy az a nyomatékos *Idegen*, aki ismeretlen veszélyeket rejteget, akitől tartani kellene. A bevándorlókra vagy menekültekre inkább teherként tekintenek, semmint külső fenyegetésként. A számítógépes vírusok okozta problémákra sem reagál már olyan élénken a társadalom. Nyilván aligha véletlen, hogy Esposito immunológiai elemzésében nem a jelen problémáival, hanem kivétel nélkül a múlt témáival foglalkozik.

⁴ Roberto Esposito: *Immunitas. Schutz und Negation des Lebens*. Berlin, Diaphanes, 2004. 7.